

Ahmed
b. Abdurrahman
es-Sââtî

bel eş-Şeybânî. Sahâbî râvilerine göre tertip edildiği için araştırma yapanların kolayca faydalanamadığı *el-Müsned*'i konularına göre yeniden düzenlemiş, rivayetlerin senedlerini çıkarmış, yalnız merfû hadislerin sahâbî râvisini, mevkuf ve maktû haberlerin ilk râvisini zikretmekle yetinmiştir. Bununla birlikte gerekli gördüğü yerlerde diğer râvilerle veya senedin tamamına yer verdiği de olmuştur. Aynı sahâbîden gelen mükerrer hadislerin mâna bakımından en genişini, sened bakımından en sağlamını almış, eserine kaydetmediği rivayetlerde bazı ziyadeler ve açıklamalar bulunuyorsa bunları parantez içinde zikretmiş, ziyade kısım fazla ise ve mânâyı ihlâl ediyorsa onları da hadisi zikrettikten sonra göstermiştir. İki tarikten biri anlam ve hüküm itibarıyla daha geniş, diğeri sened bakımından daha sahih ise iki rivayeti de kendi lafızlarıyla ayrı ayrı kaydetmiştir. Hadis birden fazla sahâbîden rivayet edilmişse en fazla hüküm içeren ve senedi en sahih olanı alıp diğerlerine işaret etmekle yetinmiştir. Sââtî, bu eserinde Ahmed b. Hanbel'in *el-Müsned*'inde bulunan her rivayete yer verdiğini, bilerek hiçbir rivayeti dışarıda bırakmadığını belirtmiştir. Birçok hükmü içeren uzun hadisleri önce uygun gördüğü konuda bütün olarak vermiş, ardından diğer konularla ilgili kısmını o bölümlerde zikretmiştir. Kısa olduğu halde birkaç hükmü içeren hadisleri de içerdiği hükümlerle ilgili yerlerde tekrar etmiştir. Kitap başlıca yedi kısma ayrılmış olup bunlar tevhid ve usûlü'd-dîn, fıkıh, tefsîrül-Kur'ân, terğib ve terhib, tarih, ahvâlül-âhire ve'l-fiten bölümleridir. Müellif bu eserini *Bülûgu'l-emânî min esrârî'l-Fethî'r-rabbânî* adıyla şerh ederek garîb ve müşkil lafızların mânalarını açıklamış, hadislerin senedlerini *el-Müsned*'de olduğu gibi nakletmiş, tahrirlerini yapmış ve bazı hadislerin hükmünü belirtmiştir. Eser şerhiyle birlikte yirmi dört cilt halinde yayımlanmıştır (Kahire 1353-1358). Kitabı Rifat Oral ve Süleyman Sarı

Türkçe'ye çevirmeye başlamış, bir bölümünü beş cilt halinde yayımlamıştır (Konya 2003-2004). 2. *Bedâ'î'u'l-minen fi cem' ve tertibi Müsnedi's-Şâfi'i ve's-Sünen*. Kitapta, İmam Şâfi'i'ye nisbet edilen *el-Müsned* ve *es-Sünen* adlı eserler bir araya getirilmiştir. Bunlardan *el-Müsned*, isnadında İmam Şâfi'nin yer aldığı merfû ve mevkuf rivayetleri Ebû'l-Abbas Esamm'ın bir araya getirerek oluşturduğu *Müsnedü's-Şâfi'i*, *es-Sünen* ise Ebû Ca'fer et-Tahâvî'nin rivayet ettiği *Sünenü's-Şâfi'i*'dir. Sââtî bu iki eseri mükerrerlerini hazfederek ve hadisleri fıkıh bablarına göre düzenleyerek *Bedâ'î'u'l-minen* adıyla bir araya getirmiş, daha sonra bu çalışmasına *el-Kavlü'l-ḥasen şerhu Bedâ'î'u'l-minen* adını verdiği kısa bir şerh yazmıştır. Kitap şerhiyle birlikte neşredilmiştir (I-II, Kahire 1950). 3. *Minḥatü'l-ma'bûd fi tertibi Müsnedi't-Tayâlisî Ebî Dâvûd*. Sââtî, Kâtib Çelebi'nin ilk müsned tasnif eden kimse olarak tanıttığı Ebû Dâvûd et-Tayâlisî'nin (ö. 204/819) *el-Müsned*'inin üslûbundan ve âli isnadından etkilenerek üzerinde çalışmaya başlamış, eserin matbu nüshasında eksik olan sekiz sahâbî müsnedini Ahmed b. Hanbel'in *el-Müsned*'inden tamamlamıştır. Kitabı baştan sona okuyarak daha önce musahhahlerin yaptığı düzeltmelerle birlikte kendi tashihlerini de matbu nüshaya işlemiştir. *el-Fethu'r-rabbânî*'de yaptığı gibi eseri fıkıh bablarına göre tertip ederek toplam 2767 hadisi yedi ana bölüm altında düzenlemiştir. Bunlar tevhid ve usûlü'd-dîn, fıkıh, tefsir, terğib ve terhib, tarih, âlâmâtü's-sâa ve fiten, kıyâmet ve ahvâlül-âhire bölümleridir. Bu bölümlerin altında bablar yer almış, bab başlıkları konuyla ilgili hadislerin kolayca bulunmasını sağlayacak biçimde tertip edilmiştir. Sââtî gerekli gördüğü yerleri açıklamak, bazı konulardaki eksikleri tamamlamak, okunmasında güçlük bulunan kelimeleri harekelenmek için *et-Ta'îlîku'l-maḥmûd 'alâ Minḥati'l-ma'bûd* adını verdiği bir eser daha yazmış ve iki eser bir arada yayımlanmıştır (I-II, 1372-1373/1952-1953).

BİBLİYOGRAFYA :

Sââtî, *el-Fethu'r-rabbânî*, XXIV, 232-237; a.mlf., *Bedâ'î'u'l-minen*, Kahire 1950; a.mlf., *Minḥatü'l-ma'bûd*, Beyrut 1400, I, 2-16; Zirikî, *el-A'lam* (Fethullah), I, 148; Sâihîyye, *el-Mu'cemü's-şâmil*, III, 137; Muhammed ez-Zühaylî, *Mercî'u'l-ülûmî'l-İslâmiyye*, Dimaşk, ts. (Dârü'l-mârif), s. 293; İbrâhim el-Beyyûmî Gânim, "Hasan el-Bennâ", *DİA*, XVI, 307; M. Yaşar Kandemir, "el-Müsned (Tayâlisî)", a.e., XXXII, 103; a.mlf., "el-Müsned (Ahmed b. Hanbel)", a.e., XXXII, 105.

İSMAİL HAKKI ÜNAL

SÂATÎ, Ahmed Fevzî

(أحمد فوزي الساعتي)

Ahmed Fevzî b. Ahmed
es-Sââtî ed-Dimaşkî
(ö. 1924)

Suriyeli din âlimi.

Dimaşkî Kürt asıllı bir aileye mensuptur. Tahsilini Dimaşk'ta tamamladı. Suriye topraklarının Osmanlı hâkimiyetinden çıkmasından sonra ülkenin Posta-Telgraf Teşkilâtı'nda umum müdürü olarak görev yaptı. Hayatının tamamına yakını Dimaşk'ta geçiren Sââtî 1924'te burada vefat etti. Ancak bazı kaynaklar onun ölüm tarihini 1930 olarak vermektedir (Nüveyhiz, I, 55; Zirikî, I, 197; İbrâhim b. Abdullâh el-Hâzimî, II, 582). Sââtî'nin ilmî şahsiyetinde Selefîlik doğrultusundaki temayüller ağırlık kazanır. Eserlerinden onun Vehhâbîlik akımına olumlu baktığı anlaşılabilir. Temel İslâmî ilimler yanında müsbet bilimlere de ilgi gösterdiği, dönemin materyalist akımlarına ve ülkesindeki misyonerlik faaliyetlerine karşı çalışmalar yaptığı bilinmektedir. Mütevazi bir hayat yaşaması ve yöneticilik görevinin şöhret kazanmasına elverişli olmaması sebebiyle fazla tanınmamış, bu yüzden kaynaklarda kendisine yeterince yer verilmemiştir. Yaşadığı dönemin diğer Şam ulemâsı gibi onun da Osmanlı Türkçesi'ne vâkıf olduğu kaydedilmektedir.

Eserleri. 1. *Miškâtü'l-ülûm ve'l-be-râhîn fi ibtâli edilleti'l-mâdiyyîn* (Dimaşk 1338). Müellifin en hacimli çalışması olup eserde dönemin bilimsel gelişmeleri ele alınmakta ve naslar ışığında materyalist görüşler reddedilmektedir. 2. *Nüzhetü't-tullâb fi ta'limi'l-mer'e ve ref'i'l-ḥicâb* (Dimaşk 1921). Müslüman kadının eğitim ve öğretimi üzerinde durulan risâlede, modernleşme sürecinin, İslâm toplumunda kadının sosyal ve hukukî konumunda meydana getireceği değişikliklere temas edilmekte, İslâm kültürüne bağlı kalınarak bu eğitimin nasıl sürdürülebileceği tartışılmaktadır. 3. *el-Burhân fi icâzi'l-Kur'ân* (Dimaşk 1924). 4. *el-İnşâf fi da'veti'l-Vehhâbiyye ve ḥuşûmihim li-ref'i'l-ḥilâf* (Dimaşk 1340). Selef akımının Arap dünyasında güçlenmesi ve mezhepler arasındaki ilişkilerin hoşgörü sınırlarını aşması karşısında kaleme alınan risâlede Vehhâbîlik hareketine olumlu yaklaşmakta, mezhepler arasında ortaya çıkan anlaşmazlıkların giderilme yöntemleri konusunda önerilerde bulunmaktadır (Brockelmann, III, 436). 5. *Kenzü'l-berâ*

hîn (Dımaşk 1340, 1943). Hıristiyanlığa reddiye türünde bir eser olup hakkında bir tanıtım yazısı yayımlanmıştır (Luvîs Şeyho, "Kitâbü Kenzî'l-berâhîn", *el-Meşriq*, XXIII/1 [Beyrut 1925], s. 554-555; krş. Brockelmann, III, 436). 6. *Tuĥfetü'r-râġibîn fi ĥasmi'l-cedel beyne'l-İslâm ve'l-mübeşşîrîn* (Dımaşk, ts.). 7. *en-Nehcü'l-ĥadîm fi'r-red 'alâ mâ câ'e fi risâleteyi'l-ĥaĥ ve ĥiĥâbin kerîm* (Dımaşk, ts.). Serkîs tarafından tanıtilen bu iki risâle de misyonerlerin faaliyetlerine reddiye olarak kalem almıştır (*Câmi'u't-teşânîfi'l-ĥadîse*, I, 86, 97). Sââtî'nin *el-Maĥşadü'l-vaĥîd li-ikrârî'l-ĥasım bi't-tevhîd* adlı bir eserinin daha bulunduğu kaydedilmektedir (Kehhâle, I, 229; İbrâhîm b. Abdullah el-Hâzîmî, II, 582).

BİBLİYOGRAFYA :

Serkîs, *Mu'cem*, I, 995; a.mlf., *Câmi'u't-teşânîfi'l-ĥadîse*, Beyrut 1993, I, 71 (nr. 599), 84 (nr. 733), 85 (nr. 738), 86 (nr. 748), 93 (nr. 818), 97 (nr. 855); Brockelmann, *GAL Suppl.*, III, 384, 436; Nüveyhiz, *Mu'cemü'l-müfessîrîn*, I, 55; Abdülkâdir Ayyâş, *Mu'cemü'l-mü'ellîfine's-Sûriyyîn fi'l-ĥarnî'l-İsrîn*, Dımaşk 1405/1985, s. 235; Zirikî, *el-A'lâm* (Fethullah), I, 197; M. Abdüllatif Sâlih el-Ferfûr, *A'lâmü Dımaşk*, Dımaşk 1408/1987, I, 19; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellîfîn*, Beyrut 1414/1993, I, 229; İbrâhîm b. Abdullah el-Hâzîmî, *Mevsû'atü a'lâmî'l-ĥarnî'r-râbîc' 'aşer ve'l-ĥâmîs 'aşer el-ĥicrî fi'l-âlemî'l-ĤArabî ve'l-İslâmî*, Riyad 1419, II, 582; L. Şeyho, "Kitâbü Kenzî'l-berâhîn", *el-Meşriq*, XXIII/1, Beyrut 1925, s. 554-555; M. K., "el-Maĥbû'âtü'l-cedîde", *MMİAdm.*, I/1 (1339/1921), s. 49-50.

MUHAMMED ARUÇI

SA'B b. CESSÂME

(الصعب بن جثامة)

es-Sa'b b. Cessâme b. Kays
el-Kinânî el-Leysî
(ö. 25/646 [?])

Sahâbî.

Babasının adı bazı kaynaklarda Yezîd veya Ali yahut Vehb (Zeheb) olarak da geçer. Annesi Ebû Süfyân'ın kız kardeşi Zeyneb veya Fâhite olup sahâbeden Muhallim b. Cessâme de kardeşidir. Fîcâr savaşlarında Kureys'i desteklemek üzere onlarla anlaşma yapan ve Ehâbiş diye anılan Benî Bekr kabileleri arasında onun kabilesi Benî Leys de vardı. Hz. Peygamber devrinde önemli olaylara katıldı. Mekke'den Medine'ye hicret edince Resûl-i Ekrem onu Avf b. Mâlik'le kardeş yaptı; bu iki kardeşin birbirini çok sevdiği nakledilir (İbn Hacer, *el-İşâbe*, III, 427). Avf b. Mâlik'le Ebû'd-Derdâ'nın kardeş yapıldığına dair rivayetler de vardır. Resûlullah hac esnasında Medine civarındaki Ebvâ veya Veddan'da bulunduğu sı-

rada Sa'b avladığı vahşi bir eşeği (veya vahşi eşek etini) ona hediye etmek istedi, fakat Hz. Peygamber bunu kabul etmedi, onun buna üzülüğünü görünce de hediyeyi ihtarlı olduğu için kabul etmediğini söyledi (Buhârî, "Cezâ'ü's-şayd", 6, "Hibe", 6; Müslim, "Hac", 50-55). Resûl-i Ekrem'in Sa'b'ın Huneyn Gazvesi'nde gösterdiği yiğitliği övdüğü rivayet edilmektedir (a.g.e., a.y.).

Hz. Peygamber'in vefatından sonra Veddan'a veya Ebvâ'ya yerleşen Sa'b, İstahr (23/644) ve İran fetihlerinde bulundu. Mürsel bir senedle rivayet edildiğine göre İstahr'ın fethi sırasında biri, "Deccâl çıktı!" diye bağırmış, Sa'b duruma müdahale ederek bunun doğru olmadığını söylemiş ve Resûl-i Ekrem'in, deccâlin ancak insanların onun adını artık anmadığı ve minberlerde ondan söz edilmediği zaman ortaya çıkacağına dair sözlerini bizzat kendisinden dinlediğini belirtmiştir (*Müsned*, IV, 72). Sa'b'ın Hz. Ebû Bekir devrinde vefat ettiği kaydedilmekteyse de bu olay ve Fesevî ile İbn Hacer el-Askalânî'nin açıklamaları, onun Hz. Ömer döneminin son yıllarında veya Hz. Osman devrinde muhtemelen 25 yılında (646) öldüğünü göstermektedir. Sa'b b. Cessâme'nin rivayetleri *Kütüb-i Tis'a'da* (Wensinck, VIII, 124) ve diğer hadis kitaplarında yer almış olup daha çok Abdullah b. Abbas aracılığıyla kaynaklara geçen rivayetleri toplu olarak Ahmed b. Hanbel'in *el-Müsned*'inde bulunmaktadır (IV, 37-38, 71-73). Ondan rivayete bulunan Şüreyh b. Ubeyd el-Hadramî'nin kendisiyle görüşmediği zikredilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Müsned, IV, 37-38, 71-73; Buhârî, *et-Târîhu'l-kebir*, IV, 322; Fesevî, *el-Ma'rife ve't-târîh*, III, 309; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerĥ ve't-ta'dil*, IV, 450; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir* (nşr. Hamdî Abdülmeccid es-Seleff), Kahire 1405/1985, VIII, 81-89; İbn Hazm, *Cemhere*, s. 181; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, II, 198; III, 496-498; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe*, III, 20; Mizî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XII, 166-167; Zehebî, *Tecrîdü esmâ'i's-şahâbe*, Beyrut, ts. (Dârü'l-ma'rife), I, 265; İbn Hacer, *el-İşâbe* (Bicâvî), III, 426-427; a.mlf., *Tehzîbü't-Tehzîb*, IV, 421-422; Wensinck, *el-Mu'cem*, VIII, 124.

MİRZA TOKPINAR

SABÂ

(صبا)

Türk müzikisinde
bir birleşik makam.

Seydî'nin *el-Matla*'ında terkipler arasında zikrettiği sabâ makamı düğâh perdesinde karar eden makamlardan olup seyir özelliği çıkıcı veya çıkıcı-inicidir. Sabâ ma-

kamının dizisi, çârgâh perdesindeki zirgüleli hicaz dizisine yerinde yani düğâh perdesindeki sabâ dörtlüsünün eklenmesinden meydana gelmiştir. Sabâ dörtlüsü kendi yeri olan düğâh perdesinde KSS aralıklarıyla sıralanan düğâh, segâh, çârgâh ve hicaz perdelerinden meydana gelen 18 komalık bir "eksik dörtlü" olup sabâ makamı düğâh perdesinde bu dörtlü (çeşni) ile karar eder.

Sabâ makamı dizileri

Bu eksik dörtlünün tam dörtlü olma ihtiyacından dolayı bu dörtlünün 4. sesi olan hicaz perdesi (bakiye bemollü re) seyir sırasında 2-2,5 koma kadar daha dik (ince) basılır. Rauf Yektâ Bey bu konuya dikkat çekerek çârgâh ile bu dikleşmiş hicaz perdesinin arasının 12/11 oranında olması gerektiğini belirtmiştir. Bu oran da söz konusu re bemollü 4 değil 2,5 komalık bir pestlikle basılması gerektiğini göstermektedir. Ancak buna benzer bazı makamlardaki ses ihtiyacını pek de karşılayamayan Arel-Ezgi nazariyatında bu perdeyi gösterecek bir değiştirme işareti (bemol) olmadığı için notada bakiye bemollü ile yazılmasına rağmen icrada bu perde ifade edilen oranda daha dikçe basılır. Sabâ makamında benzer bir özellik, çârgâhtaki zirgüleli hicaz dizisinin 6. sesi olan şehnaz perdesi (bakiye bemollü la) için de söz konusudur. Fakat bu perde seyir sırasında bazan şehnaz (bakiye bemollü) değil dik şehnaz (koma bemollü) olarak basılır. Bunun sonucunda çârgâhtaki zirgüleli hicaz dizisi de değişmiş olur. Bu perdenin bazan bu şekilde dik şehnaz olarak basılmasının üç sebebi olabilir.

1. Çârgâh perdesi üzerinde bulunan zirgüleli hicaz dizisi değişip uzzâl dizisi haline gelmiş ve bu dizinin bir kısmı, yani dik şehnaz perdesine kadar olan kısmı kullanılmıştır. "Çârgâh perdesinde uzzâl dizisinin bir kısmı" diye belirtilmesinin sebebi ise şudur: Böyle bir dizide dik şehnaz perdesinin arkasından sünbüle (küçük mücenneb bemollü si) perdesinin gelmesi gerekir, fakat hiçbir sabâ eserin tiz tarafında bu per-